

1997 – המרד בכלא 6

מאת: סגן דודעזו שחר, עוזר ראש מדור הדין המשמעתי והחנינות, בית הספר למשפט צבאי

בחודש אוגוסט 1997 התרחש בצה"ל מרד אסירים, מהגדולים שהיו בהיסטוריית מדינת ישראל. בתוך פרק זמן של שעה הצליחו 18 אסירים להשתלט על מתחם כלא 6 ולהחזיק בסוהרים כבני ערובה. לאחר 25 שעות הגיעו למקום בכירי הפרקליטות הצבאית וכן הקמצי"ר כדי לחתום על הסכם שמקבל את התנאים שהכתיבו המורדים. ההסכם נחתם, המורדים מילאו את חלקם ושחררו את בני הערובה. בדיעבד, התברר שלשלטונות הצבא מעולם לא הייתה כוונה לכבד את ההסכם שנחתם; כנגד המורדים הוגשו כתבי אישום, והם עתרו לבג"ץ לאכיפת ההסכם. בג"ץ דחה את עתירתם וקבע כי הרשות פעלה בסמכות.

רקע עובדתי

ביום שבת, 9 באוגוסט 1997, בשעה 10:30 בבוקר פרץ "מרד כלא 6". שמונה-עשר אסירים בפלוגה ג' שבבסיס הכליאה הצבאי השתלטו על 100 אסירים ועל תשעה מדריכי כליאה. גדעון (טדי) מרטין, אשר נשא עונש מאסר בן ארבע שנים וחצי בעקבות הרשעתו בעבירת אונס, היה המנהיג הבולט של המורדים. אליו חברו האסירים ויקטור רבייב, סרגיי קאופמן, רומן קוגן ואחרים.

לאחר תכנון מוקדם השתלטו המורדים באלימות על חדר האוכל. הם אזקו את הסגל שנכח במקום ואז 'משכו' את שאר חברי הסגל אל חדר האוכל ואזקו גם אותם. לאחר מכן, חסמו את שערי הכניסה בעזרת מיטות, כסאות ומזרונים ופרצו לארון הכוונות שהכיל גז מדמיע, אלות וגרזנים. לאחר ששחררו את חבריהם מתאי הבידוד, השחיתו האסירים את קירות הכלא ואת משרדי הסגל. ההשתלטות הושלמה תוך שעה לערך. בסופה, הוציאו המורדים רשמקול (טייפ) מאחד המשרדים של אנשי הסגל והשמיעו מוזיקת טראנס ברחבת הפלוגה.

כמספר שעות לאחר פרוץ המרד הגיעו למקום מפקד בסיס הכליאה וקציני משטרה צבאית נוספים ודיברו עם גדעון מרטין ישירות, מגג הפלוגה. מרטין דרש לדבר עם הרמטכ"ל, קצין המשטרה הצבאית הראשי וקצינים בכירים אחרים. בקשתו נענתה כמעט במלואה, ולמקום הגיעו אלופים ומפקדים בכירים, ראשי צוותי משא ומתן של משטרת ישראל, קציני מטה וקציני בריאות הנפש. בנוסף, המורדים דרשו להטיב את תנאי הכליאה ואת היחס לאסירים. מנגד הרשויות דרשו כי המורדים ישחררו את כל בני הערובה.

בשעות הצהריים שחררו המורדים אסירים אחדים בתמורה לאוכל. בהמשך, העביר מרטין מסמך המפרט את כל דרישותיהם.

גדעון טדי מרטין, מנהיג המרד (לקוח מתוכנית "עובדה" ששודרה בתאריך 21 באפריל 2009)

כתב רשימת דרישות הכלואים המורדים, בתעתיק ממכתבם (השגיאות במקור):

1. דבר ראשון שלאף אחד מהמשטטפים לא יעשו כלום, לא חקירות, לא מכות, לא אגף לא ימים בפועל.
2. אין העברת חיילים ששפוטים הרבה זמן לכלא אזרחי (אנחנו כשכצענו את העבירות היינו חיילים) זה כולל את כל החיילים בעתיד.
3. אין להוסיף ימים על 385, אך ורק על 630 ועם שיבה מאוד מוצדקת.
4. להחליף את הסגריות 'אסקוט'.
5. אין יותר להרביץ באגף מכות לחיילים.
6. חיילים ששפוטים הרבה זמן להעביר אותם או לשיקום או לקצינים ונגדים.
7. מבקשים לעיין טוב בטיקים של החודשיים-שלוש האחרונים לגבי השליש שלהם, כי לא יתכן שבגללו שחייל צבר לו במשך תקופה של חצי שנה או שנה עשר תלונות או אפילו פחות ולא ינתן לו השליש שלו.
8. אי אפשר לעשות ת"ס אחרי המקלחת ואחרי האוכל.
9. רופא תורן ולא חובש שיהיה בשבת.
10. הת"ס - לא נגמר עד שמישהו לא יתעלף - למה?
11. לדאוג שכל האסירים יתקשרו כל יום.
12. לא נותנים לשחות כשחיילים זקוקים לזה, גם כן אותו סיפור עם שירותים.
13. חייל שלא קשיר למעצר שלא יהיה בכלא.

מתוך פסק דינו של בית המשפט העליון, בג"ץ 5319/97

בשעה 20:00 לערך הגיעו לכלא כוחות משטרה מיוחדים, כלבנים וכוחות ימ"מ, והחלו בפריסת אנשים וציוד פריצה סביב חומות הכלא. במקביל, דרש מרטין להכניס צלם טלוויזיה לתוך הכלא. אל הפלוגה נכנס כתב ערוץ 2 יאיר כחל וצלמו אלי קרביץ, ואלו ראינו את סרגיי קאופמן בשידור חי. סרגיי סיפר כי הוא וחבריו לכלא ספגו אלימות ויחס משפיל מצד הסוהרים, ובעקבות זאת החליטו למרוד.

לפנות בוקר העבירו המורדים הודעה ובה טענו שאם לא ייענו לדרישותיהם עד הצהריים, המורדים יתחילו במסע התאבדות וירצחו את בני הערובה. בבוקר הגיעו בכירי הפרקליטות הצבאית ובכירים נוספים כדי לחתום על הסכם המקבל את תנאי האסירים. בהסכם צוין במפורש שמשנתפי המרד לא יעמדו לדין בעקבות מעשיהם ולא יועברו לכלא אזרחי בתום האירוע. לאחר החתימה, האסירים שיחררו את בני הערובה ונכנסו בעצמם לתאים. המרד הסתיים בחלוף כ-25 שעות.

חדר האוכל בכלא 6, שבו הוחזקו הסוהרים בני ערובה (מתוכנית "עובדה" ששודרה בתאריך 21 באפריל 2009)

ההליך המשפטי

בתום המרד נעצרו המורדים ונלקחו לחקירת מצ"ח. ב-2 בספטמבר 1997, לאחר שוועדת חקירה בדקה את האירועים - הכריז באופן פורמאלי הפרקליט הצבאי הראשי דאז, תא"ל אורי שוהם, על הסתייגות מן ההסכם באופן חד צדדי. ב-8 בספטמבר 1997 הוגשו נגד משתתפי המרד כתבי אישום בגין עבירות מרידה, סחיטה באיומים, אלימות כלפי ממלא תפקיד ואיומים כלפי ממלא תפקיד.

בעקבות הגשת כתב האישום הוגשו לבית המשפט הגבוה לצדק שלוש עתירות, שבהן תקפו האסירים את ההחלטה להעמידם לדין חרף ההתחייבות, שלפיה המורדים לא יישפטו בגין האירוע. שופטי בית המשפט העליון דנו בעתירה ביום 29 באוקטובר 1997.

המדינה העלתה טענות נגד תוקף ההסכם, על פי דיני החוזים. נטען, כי ספק אם בנסיבות המקרה השתכלל הסכם מחייב בין הצדדים, משום שלא הייתה כוונה של הרשות ליצור התחייבות בעלת תוקף משפטי מחייב, אלא ההסכם היה רק כלי להשגת המטרה - אירוע ללא נפגעים. כמו כן נטען, כי דין ההסכם להתבטל, הן משום שנכרת עקב כפיה ואילוץ בעקבות איום האסירים לפגוע בעצמם ובמדריכי הכליאה, והן מכיוון שכריתת ההסכם עומדת בסתירה לתקנת הציבור (כלל משפטי שמאפשר להימנע מקיום הסכמים פסולים מעיקרם).

הצדדים הביאו סוגיות מורכבות לפתחו של בית המשפט, בין היתר ביחס לתחולת דיני החוזים על הסכם מסוג זה. בפסק דינו בחר בית המשפט לנתח את הסוגיה במשקפי המשפט המנהלי. נקבע כי סמכות ההחלטה בשאלה אם לקיים את ההסכם שכרתה, כמו גם האחריות להחלטה ולתוצאותיה, היו בידי התביעה. רק החלטה שיש עמה גלישה אל מחוץ למתחם הסבירות תצדיק את התערבותו של בית המשפט. צוין, כי התביעה יכלה להגיע גם להחלטה שונה, אשר יתכן שגם בה לא היה בית המשפט רואה להתערב. אולם, עצם קיומה של אפשרות להחלטה סבירה אחרת, אין בה כשלעצמה עילה להתערב בהחלטת הרשויות, אשר עומדת גם היא במבחן הסבירות. בית המשפט העליון קבע, אפוא, כי לא מתקיימת עילה להתערבות בהחלטת התביעה להשתחרר מן ההתחייבות שנטלה על עצמה בהסכם עם האסירים.

חשיבות הפרשה

המרד בכלא 6 עורר שיח ציבורי בדבר שאלת מחויבותה של הפרקליטות הצבאית לעמוד בהסכם שחתמה עם האסירים. קביעת בית המשפט העליון, כי החלטת הפרקליטות הצבאית שלא לכבד את ההסכם מצויה במתחם הסבירות, חיזקה את מעמדה של הפרקליטות הצבאית כגוף הפועל במסגרת שלטון החוק, תוך שמירה על ערכיו, מבלי להיכנע ללחץ חברתי. פסק הדין של בית המשפט העליון בפרשה אף נחשב להליך תקדימי וחשוב בשדה המשפט המנהלי, בדגש על תחום ההבטחות המנהליות.

להשלמת התמונה יצוין, כי בשנים שלאחר המרד נעשו שינויים רבים ברוח דרישות האסירים: הוקם מערך **גחל"ת** – גורמי חזרה לשירות תקין, המאבחן כלואים בגין עריקות במטרה להתאים להם תנאי שירות שיאפשרו להם להשלים שירות תקין; חל שינוי בגישתה של המשטרה הצבאית כלפי הכלואים; נערכו שינויים יסודיים בתוכניות ההכשרה למדריכי הכלואים, נלמדו שיטות למניעת מרד והתססה חברתית ונקבעה סדרת נהלים חדשה הנוגעת לאזיקה ולשימוש בכוח פיזי. כמו כן, הכלא שופץ, התאים הורחבו, והותקנו חלונות ופתחי אוורור.

מדוע בחרתי בנושא?

בתפקידי במדור הדין המשמעתי אני נתקל בחיילים רבים שנשלחים לריצוי עונשים בכלא 6. בתחילת תפקידי אף ביקרתי במקום, ונחשפתי למערך מדריכי כלואים וסגל פיקודי אשר משקיע מאמצים רבים בשיקום האסירים ובשמירה עליהם, במטרה להשיבם לדרך הישר. לא אחת חיילים שפנו למדור מסרו שהם מעדיפים להגיע לכלא 6, כי שם דואגים לחיילים.

כאשר נחשפתי לפרשה זו ולמצב שבו שהו אסירים אותה תקופה, הופתעתי מאוד. עוד רציתי לדעת כיצד אסירים צעירים הגיעו למצב בו הם לקחו בני ערובה, במעשים כה קיצוניים ויוצאי דופן.

במהלך המחקר נוכחתי כמה הדוק הקשר בין הפרקליטות הצבאית לבין השמירה על שלטון החוק בצבא. ללא נוכחות אנשי הפרקליטות באירוע, וללא תשומת לב לכללים המשפטיים החלים על מצבים מסוג זה, ייתכן שמרד האסירים היה נזכר כטרגדיה עקובה מדם, ולא כאירוע שהוביל לשיפור תנאי הכליאה בצה"ל ולהעלאת המודעות לזכויות האסירים הצבאיים.

להרחבה בנושא, ראו את המקורות הבאים :

- בג"ץ 5319/97 רומן קוגן נ' הפרקליט הצבאי הראשי (1997);
- חומות של ייאוש, מתוך "עובדה" עם אילנה דיין, שודר בתאריך 21.4.2009;
- 20 שנה אחרי המרד, הכלא הצבאי עוד זקוק לניעור, אתר הארץ, 1.9.2017.